

## 1905.GADS LAZDONAS DRAUDZĒ

**Indulis Zvirgzdiņš**, M. sci. hist.

Madonas Novadpētniecības un mākslas muzejs

Luterāņu draudze Vidzemes laukos XIX gadsimtā nebija tikai tīri reliģiska organizācija. Caur to, šodienas terminoloģijā runājot, realizēja daļu valsts pārvaldes un administratīvo funkciju, piemēram, dažādu likumu un rīkojumu izsludināšanu caur nolasīšanu baznīcā, draudzi izmantoja arī kā zināmu apriņķa teritoriālā dalījuma vienību. Draudzē organizēja otrā līmeņa izglītību – draudzes skolu (par pirmo līmeni pieņemot pagasta skolas, kas arī zināmā mērā atradās baznīcas pārraudzībā), medicīnisko apkalpošanu (sākotnēji ārsti bieži darbojās draudzes mērogā), pasta sūtījumu piegādi. Draudzēs veidotās biedrības deva cilvēkiem sabiedriskas darbošanās pieredzi. Lielā mērā uz draudžu koru pamata veidojās Dziesmu svētku tradīcija. Savukārt brāļu draudžu kustība, bet vēlāk pāriešana pareizticībā mazināja tradicionālās luterāņu baznīcas ietekmi Vidzemē. Vietas, kur abas šīs tendences izpaudās, daļēji pārklājās, taču neaptvēra visu Vidzemi. Pārmaiņas radīja pakāpeniska latviešu tautības mācītāju ienākšana. Joprojām gan pastāvēja muižas patronāts – tiesības iecelt draudžu mācītājus.

Gadsimta beigās Latvijā kļuva pazīstami Čarlza Darvina un Ernsta Hekeļa darbi dabaszinībās, tāpat Ipolita Tēna skaidrojumi par mākslas problēmām. Miķelis Valters rakstīja „...visam tam bija kāda kopēja dziņa: no dogmatisma pāriet uz racionāliem izskaidrojumiem, it īpaši noraidot augstāko pirmcēloni – Dievu kā radītāju”.<sup>1</sup> Kādreizējais jaunstrāvnieks atcerējās, ka „Dienas Lapas” laikā ateismu uztvēra kā jaunu zinātnisku ieskatu, bet ap 1905.gadu ateisms pārvērties par īstu politisku dogmu aktīvā uzbrukumā.

Kā piemērs tā brīža lielajiem satricinājumiem un pret baznīcu un mācītājiem vērstajām aktivitātēm aplūkota Lazdonas luterāņu draudze tā sauktajā Vidzemes Malienā.

Patstāvīga Lazdonas draudze izveidota XVIII gadsimtā, nodalot teritoriju no Ļaudonas draudzes.<sup>2</sup> Tā aptvēra Lazdonas, Praulienas, Sarkaņu, Patkules, Madonas, Kujas muižas un to zemnieku sētas un daļu no Aizkujas muižas zemnieku sētām. Mācītājmuiža un 13 tai piederošās zemnieku sētas atradās Praulienas pagastā. XIX gs. vidū draudzē spēcīgi izpaudusies jau pieminētā pāreja pareizticībā. 1897.gadā tās teritorijā dzīvoja 2786 luterāņi, 2317 pareizticīgie, 14 Mozus ticībai piederīgi, 7 katoļticīgie un 1 baptists.<sup>3</sup> Arī 38 no mācītājmuižā un tās zemnieku sētās dzīvojošajiem 183 cilvēkiem bija pareizticīgie. XIX gs. sākumā celtā luterāņu baznīca un pēc nepilniem piecdesmit gadiem būvētā pareizticīgo baznīca atradās puskilometru viena no otras. Autoram nav zināma cita vieta Vidzemes laukos, kur abas celtnes būtu tik tuvu.

---

<sup>1</sup> M.īkēlis Valters „Atmiņas un sappi”, „Daugava” 1969, 261.lpp.

<sup>2</sup> Māc. Klēmanis „Lazdonas draudze senāk un tagad”, Madona 1929, 5.lpp.

<sup>3</sup> Lazdonas draudzes hronika, kas pamatā aptver mācītāju pierakstītus 1874. -1906.gadu notikumus, glabājas Madonas Novadpētniecības un mākslas muzejā, MNM 38979, 43.lpp.

Kopš 1893.gada Lazdonā darbojās Jānis Ērmanis (1862-1932) – pirmais šejienes latviešu tautības mācītājs. Pirms viņa te kalpojis Ksavers Kārlis Marnics un vēl 12 citi vācu tautības mācītāji.

Jānis Pētera dēls Ērmanis dzimis Valmieras mācītājmuižai piederošajos „Ērmanēnos”.<sup>4</sup> Māte Anne Matilde Ruģēna-Ērmane (1834-1869) nāca no netālu esošajiem „Ruģēniem”, tās vecākais brālis bija Jānis Ruģēns (1817-1876), skolotājs un apriņķa tiesas ierēdnis, dzejnieks, kura pazīstamākais darbs ir jaunībā rakstītais „Kad atnāks latviešiem tie laiki”. Vēlāk ģimene dzīvoja „Venclavos”, jo „Ērmanēnos” saimniekoja tēva vecākais brālis. Jānis beidzis Valmieras draudzes, tad apriņķa skolu, 1879.-1882.gadā mācījās Tērbatas skolotāju seminārā, pēc tam turpat strādāja par mājskolotāju. 1887.-1891.gadā valmierietis studēja Tērbatā teoloģiju. Viņš kopā ar Jāni Kauliņu, Kārli Kasparsonu, Augustu Krumbergu, Jāni Lasmani, Reinholdu Liepiņu, Andreju Skuju un Eduardu Veidenbaumu minēts starp studentu 1888.g. 10.novembrī dibinātās „Literāriski – zinātniskās biedrības” (tā sauktās Pīpkalonijas) organizētājiem.<sup>5</sup> Tās biedri pulcējās uz regulāriem priekšlasījumiem. Sanāksmes rīkotas arī dzīvoklī, kur mitinājās Ērmanis kopā ar citu teoloģijas studentu Jēkabu Ozoliņu un gados jaunāko medicīnas studentu Jēkabu Alksni.<sup>6</sup> Lasītie referāti vēlāk apkopoti nelielos krājumos „Pūrs”. Pirmajā no tiem atrodami arī divi Ērmaņa sacerējumi „Grūti laiki” un „Svētdienas rītā”. Pirmajam dots apakšvirsraksts „Kāds vārds par pesimismu”, tas veltīts paaudžu saprašanās problēmai. Otrais daļēji uzskatāms par tēlojumu, taču tajā parādās autora uzskats, ka cilvēks ar kritisko prātu vien nevar atrast atbildes uz visiem jautājumiem, ka patiesības meklējumos tam nepieciešama arī ticība, mīlestība un cerība. Šai pašā krājumā ievietots arī kāda autora „-r-” raksts „Vai Dieva eksistence iz dabas pierādāma?”, kas pauž stingru uzskatu – visas dabas parādības apliecina Dieva esamību un darbus. Pauls Dauge, rakstot par Tērbatas studentu literāriski zinātnisko pulciņu, min, ka caur paziņām – krievu studentiem tajā ienākusi marksistiskā literatūra<sup>7</sup> Taču tas vairāk notika jau pēc Ērmaņa studiju beigām, kad Pīpkalonijā iekļāvās jauni dalībnieki – Aleksandrs Dauge, Fricis Roziņš, Jēkabs Kovaļevskis.

Pēc universitātes Ērmanis kandidāta laiku pavadīja pie mācītāja Kārļa Kundziņa Smiltēnē, tad ieradās Lazdonā. Priekštecis K.Marnics esot bijis spiests aiziet, jo pārkāpis noteikumu, ka Baltijā tikai pareizticīgo priesteris drīkst laulāt pāri, kurā viens ir pareizticīgais, otrs – luterānis.

Savukārt Jēkabam Alksnim pēc mācībām Tērbatā Lazdonas mācītāja māja bija pirmā ārsta prakses vieta. Viņu 1895.gadā šurp uzaicināja kādreizējais dzīvokļa biedrs. Vietējā sabiedriskā dzīvē iesaistījās abi. Tā gan nebija jāsāk „tukšā” vietā. Kopš 1865.gada te pastāvēja dziedāšanas biedrība, bet kora sākumi draudzes skolas pārziņa Kārļa Pētersona

---

<sup>4</sup> Ziņas par Ērmaņa dzimtu sniedza Valmieras novadpētniecības muzeja galvenā vēstures speciāliste Ingrīda Zīriņa.

<sup>5</sup> G.Šaurums „Tērbatas universitāte 1632-1932”, Rīga. 1932., 115.lpp.

<sup>6</sup> J.Alksnis „Dzīves stāsts”, „Ziemeļblāzma”, 1970. 64.lpp.

<sup>7</sup> P.Dauge „Atmiņas iz latvju socialistiskās kustības bērnības gadiem” krāj. „Proletariskā revolūcija Latvijā. I”, „Spartaks”, 1924.g., 27.lpp.

(1838-1903) vadībā meklējami vēl pāris gadus agrāk.<sup>8</sup> 1876.gadā mācītājmuižā celta tā sauktā „skoliņas” ēka, kurā darbojās iesvētāmie jaunieši, bet arī tika organizētas cita rakstura sanāksmes, jautājumu – atbilžu vakari, kora mēģinājumi, tie gan notika arī puskilometra attālumā esošajā draudzes skolā. 1893.gadā izveidots Lazdonas simfoniskais orķestris, to vadīja šai gadā darbu uzsākušais draudzes skolas otrais skolotājs Jānis Avens (1870-1919). 1896.gada 4.septembrī Vidzemes gubernators apstiprināja Lazdonas Bezmaksas bibliotēkas biedrības statūtus. Jēkabs Alksnis rakstīja, ka ierosme tai zināmā mērā nākusi no Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu apgādes nodaļas. Tomēr skaidrs arī, ka daudz noteica vietējo cilvēku ieinteresētība. Ērmanis draudzes hronikā atzīmēja, ka ierosinājumi dibināt baznīcas paspārnē tautas bibliotēku izteikti Vasaras svētkos pēc ķeizara kronēšanai veltītā dievkalpojuma.<sup>9</sup> Toreiz neesot notikusi domātā svinīgā maltīte, tās vietā sanāksmē draudzes skolā sprieduši par iespēju gādāt grāmatas, ko izsniegtu lasīšanai. Ne tikai pašas biedrības veidošana, bet arī paredzamo grāmatu saraksts tolaik bija jāaskaņo ar valdības ierēdņiem. Sākumā to darījis Alksnis. Statūtu 5.punkts paredzēja, ka „Bibliotēka sastāv no grāmatām un periodiskiem izdevumiem, kuri atļauti lietošanai caur pastāvošiem likumu noteikumiem”, bet piezīme norādīja, ka „Bibliotēkas Padomei dota tiesība lūgt pēc atļaujas ievest bibliotēkā arī citas grāmatas un izdevumus”.

Domājams, par bibliotēku nozīmi savulaik sprieduši studenti „Literāriski – zinātniskajā biedrībā”. Zināmu liecību par to sniedzis tautskolotājs dzelzavietis Pēteris Doks (1869-1921), kas 1905.gadā bija viens no apkārtnes sociāldemokrātu vadoņiem. Savā dienasgrāmatā 1891.g. 10. jūlijā viņš rakstīja par studenta, vēlākā valodnieka Jāņa Kauliņa (1863-1940) viesošanās Dzelzavā kopā ar Doku kaimiņu, arī skolotāju Augustu Kažoku (1863-1893): „Viesi palika pie mums līdz pulksten 1 pēc pusnakts. Kauliņš runāja ne visai daudz, bet viss, ko viņš teica, bij ievērojams un vērts, ka to neaizmirst. Runāja par lasīšanu un par to, kā lasa grāmatas un kā tās ir jālasa. Lielākā daļa lasa grāmatas nederīgi, lai tikai nokautu vairāk laika. Citi gan noprot, ka grāmata ir kaut kas patīkams, jauks, bet nezina, kas tas ir un kādēļ patīk šis jeb tas. Tādēļ tad nu būtu ļoti teicami un no svara, ka tas, kas vairāk zina un saprot, izskaidrotu par labākajām grāmatām.”<sup>10</sup> Vēl vienu ierakstu saistībā ar tērbatiešiem Doks izdarījis tā paša gada 2.novembrī: „Nopirku „Pūru”, kura jau sen biju vēlējies. Cik jauka spirdzināšana šos apcerējumus! Kā sirds iesilst priekš tautas un tēvijas, lasot šos censīgo tautiešu rakstus!”<sup>11</sup>

Viens no Lazdonas bibliotēkas biedrības rosinātājiem bija praulēnietis Fricis Indriksons. Latvijas kultūras vēsturē viņu pieminam kā pusotra tūkstoša apkārtnes tautas dziesmu iesūtītāju Krišjānim Baronam. Indriksons nebija zemnieks, bet tas, ko tagad saucam par uzņēmēju – viņš vāca čiekurus, no tiem ieguva priežu sēklas pārdošanai. Jo aktīvs sociāldemokrātu uzskatu paudējs viņš bija jau pirms 1905.gada, arī revolūcijas

---

<sup>8</sup> J.Bērziņš „Dziesmotais novads” Rīga, 2003, 27.lpp.

<sup>9</sup> MNM 38979, 40.lpp.

<sup>10</sup> MNM 3602, 29.lpp.

<sup>11</sup> turpat, 40.lpp.

notikumos iesaistījās rosīgi, gada beigās vadīja sava pagasta rīcības komiteju, bet vēlāk patvērās Rietumeiropā.<sup>12</sup>

1897.gadā biedrībā noorganizēti 6 jautājumu izskaidrošanas vakari, teātra izrāde un jaunizdotu grāmatu pārspriešana. Gada sapulcē runāts par to, ka vēlams celt īpašu biedrības ēku.<sup>13</sup> Rakstot par 1898.gadu draudzes dzīvē, mācītājs atzīmēja, ka Bibliotēkas biedrība noorganizējusi 3 jautājumu – atbilžu vakarus, divus literāri muzikālus vakarus un vienu teātra izrādi. Krājumā bijušas 133 dažādas grāmatas, kā arī žurnāli „Austrums” un „Pagalms”, un lasītāji tās ņēmuši 650 reizes. Šai laikā biedrībā 85 vīrieši un 20 sievietes Par grāmatu saraksta papildināšanu iesniegts īpašs lūgums Tautas apgaismības ministram Bogoļepovam, kad tas viesojies Rīgā. Pirmajos gados grāmatu krātuve atradās mācītājmuižā, to pārzināja pats Ērmanis. 1904.gada 12.septembrī atklātas biedrības jaunās telpas.<sup>14</sup> Uz 12 gadiem tika iznomāta agrākā Praulienas muižas Baznīckroga ēka. Līdz ar bibliotēku tajā tika iekārtota sarīkojumu zāle, kurā nu noritēja arī sabiedrisku problēmu pārrunāšana jautājumu vakaros. Baznīckrogs bija viens no četriem krogiem draudzes teritorijā, kas savam sākotnējam mērķim vairs nekalpoja kopš 1900.gada vidus, kad Vidzemē bija ieviests valsts degvīna monopols. Lai arī kroga slēgšana bija pavērusi iespēju bibliotēkas paplašināšanai, tomēr tai pat laikā viena valsts degvīna pārdotava tika ierīkota pusceļā starp Lazdonas luterāņu un pareizticīgo baznīcu, tādējādi izraisot mācītāja neapmierinātību, jo tas traucējot baznīcēniem.<sup>15</sup>

Draudzes hronikā par 1904.gadu Ērmanis atzīmēja, ka te parādījusies sociālistu musinātāju un rīdītāju ietekme.<sup>16</sup> Jautājumu – atbilžu vakaros šīs idejas esot iztirzājis Praulienas pareizticīgo pagasta skolas skolotājs Antons Vasulis (1876-1966), ko savukārt ietekmējis tā agrākais darbabiedrs Grostonas skolā Jānis Liepiņš – („Steņka”) (1879-1951), kas sociālistiskās aģitācijas dēļ apcietināts. A.Vasulis tiešām šais gados bija aktīvs sociāldemokrāts, kādu laiku pat strādāja pagrīdes tipogrāfijā. Pēc Ērmaņa uzskatiem šai propagandai vairāk pakļāvušies nenobrieduši pusaudži. Daļēji šo svārstīšanos un neticību ietekmējot arī abu baznīcu – luterāņu un pareizticīgās – līdzaspastāvēšana. Ērmaņa viedoklis bija, ka pareizticīgo baznīca un arī skolotāji vairāk sekmē dumpīguma izpausmes apkārtnes dzīvē. Jūtami nekārtības izpaudušās 10.decembrī Madonā, kad armijas rezervistu mobilizācijas laikā demolēts vilciens un cietuši arī apkārtnes krogi. Mācītājs saprata, ka karš ar Japānu, kurā Krievija cerējusi iegūt svešu zemi, nevis aizstāvēt savējo, cilvēkos raisa neizpratni un neapmierinātību. Draudzesskolas apkārtnē pavasarī atrasta pret patvaldību un kungiem vērsta skrejlapa, tai sekojušas vēl citas sociālistiski – anarhistiskā garā rakstītas. Vienu no tām, Lazdonas sociāldemokrātu pulciņa „Līdumnieki” parakstītu, Ērmanis citē gandrīz pilnībā draudzes hronikā. Mācītāji tajā līdzīgi žandarmiņiem nosaukti par galvenajiem patvaldības kalpiem un tautas mānītājiem. Vairāk pārmētumu izpelnījies pareizticīgo mācītājs Judins, taču garīdzniekiem veltīti arī šādi vārdi „Tie pat neapmierinās ar to, ka mūs muļķo ar savām dumjībām baznīcās, bet sarīko sevišķi priekš tam jautājumu vakarus un pat laikrakstos

---

<sup>12</sup> „Madonas novada vērtums. I”, sak. A.Kumsārs, „Vidzemes jauno talantu atbalsta fonds” 2005., 375.lpp.

<sup>13</sup> „Balss”, 1898.g. 11.marts, Nr 10

<sup>14</sup> „Baltijas Vēstnesis”, 1904.g. 16.sept, Nr 211.

<sup>15</sup> MNM 38979, 52.lpp.

<sup>16</sup> MNM 38979 65,-69.lpp.

nekaunas atklāti sludināt savas novecojušās muļķības, p. piem. Ērmanis rakstā „Ticēšana un zināšana” („Austrumā”).<sup>17</sup> Šai kritizētajā publikācijā Ērmanis, līdzīgi kā savos „Pūrā” iekļautajos rakstos, bija norādījis uz dabas zinātņu ierobežotajām iespējām pasaules izskaidrošanā.<sup>18</sup>

„Līdumnieku” skrejlapa gan nav pirmā, kurā Lazdonas mācītājs pieminēts. 1903.gada decembrī ar pulciņa „Trubadūri Vidzemē” (šo pulciņu gadsimtu mijā organizēja pieminētais Jānis Liepiņš) parakstu izlaista lapiņa „Miers virs zemes”. Pusi tās teksta aizņēma pret garīdzniekiem vērstas apsūdzības, jo „...Mācītāji ir personīgi muižnieki, un, kā jau daždien kungi, darba ļaužu ienaidnieki”. Tekstā minēti mācītāji Hilners Koknesē, Krīns Jēkabpilī, Šrēders Madlienā, Mirkļavs Jelgavā, Srautmanis Bauskā, kā arī Roznieks un Sanders. Par Lazdonas Ērmani teikts, ka tas dzenot netiklības ar sava kučiera sievu.<sup>19</sup> Kā vēlāk atcerējās praulēnietis mūrnieks Jēkabs Purens (1874-1938(?)), kas iepriekš arī bija starp bibliotēkas biedrības aktīvistiem (jāpieņem, ka viņš deva Ērmani kritizējošo tekstu), uzsaukuma saturs pārrunāts Jāņa Asara vadībā ziemas sākumā Koknesē notikušā lauku grupu priekšstāvju sanāksmē. Līdz Ziemassvētkiem nav paspēts skrejlapu iespiest tipogrāfijā. Tā hektografēta, un Lazdonas draudzei iznākuši tikai 3 eksemplāri, kas piesūtīti mācītājam un diviem draudzes pērminderiem. Grūti spriest par skrejlapā minētu apvainojumu pamatību, taču vēlāk Ērmanis esot nesekmīgi centies noskaidrot teksta sagatavotājus un piesūtītājus.<sup>20</sup>

1905.gada pavasarī pirmais jūtamais satricinājums skāra Lazdonas pareizticīgo baznīcu. 17.aprīlī Lieldienu dievkalpojuma laikā tajā palaists balodis, kuram piesieta sarkana lenta ar uzrakstu „Nost patvaldību! Lai dzīvo demokrātija!”. Starp dievlūdžiem izsvaidītas „Vidzemes Trubadūru” parakstītas skrejlapas<sup>21</sup>, bet altāra virzienā mesta pudele ar smirdīgu šķidrumu, tā gan nav saplīsusi. Pasākums iepriekš nopietni plānots, jo tai reizē baloži ar lentām palaisti arī kaimiņu draudzēs Grostonā un Mārcienā. Šo gadījumu piemin arī Ērmanis ar piebildi, ka savā draudzē maz cienītais pareizticīgo priesteris Judins drīz vien darba vietu atstājis.

Šai pašā 17.aprīlī Lazdonas Rāceņu ezera pussalā uz sanāksmi pulcējās apkārtnes sociāldemokrāti.<sup>22</sup> Toreiz pārrunāta arī maija svētku svinēšana un demonstrāciju organizēšana pret baznīcu. Divas nedēļas vēlāk 1.maijā pēc dievkalpojuma luterāņu baznīcā sāka liela demonstrācija uz Lazdonas muižu, tad tālāk Mārcienu, Grostonu un Bērzauni. Tajā iesaistīto cilvēku skaits pārsniedzis tūkstoti. Aktivitāšu organizētāji ko līdzīgu vēlējās atkārtot jau nākošajā svētdienā. Praulēnietis Viktors Barbans (1878-1906), viens no galvenajiem apkārtnes sociāldemokrātu vadītājiem, uzdevis Pēterim Ūdrim

---

<sup>17</sup> Valsts arhīvu speciālā bibliotēka, skrejlapu fonds, 1904–138; MNM 38979, 66.-67.lpp.

<sup>18</sup> *J.Ērmanis* „Ticēšana un zināšana” // „Austrums”, 1899., nr 1,2,4.

<sup>19</sup> Valsts arhīvu speciālā bibliotēka, skrejlapu fonds, 1903–54..

<sup>20</sup> *J.Purens* „Lapiņa „Miers virs zemes” Malienā 1903.g.”, krāj. „Proletāriskā revolūcija Latvijā. I”, „Spartaks”, 1924.g., 631.-632.lpp. Zināms, ka Ērmanis nebija precējies, mācītājmuižā valmierieša saimniecību vadīja tā pusmāsa no tēva otrās laulības Ernestīne, turpat dzīvoja arī māsa Marija (J.Alksnis „Dzīves stāsts” „Ziemeļblāzma”, 1970., 70.lpp.).

<sup>21</sup> Latvijas Valsts vēstures arhīvs, fonds 4568, apraksts 1, lieta 656, lapa 37.

<sup>22</sup> *J.Gavens – Donners* „Malienas soc.-dem. organizācijas izcelšanās” // „Krievijas Cīņa”, 1934.g. 20.jūnijs, Nr 139.

apziņot uz šo pasākumu ļaudis arī no Grostonas, Bērzaunes, Zelgauskas, Kusas, Lodes muižām. Ūdris bija fotogrāfs, pieņemts, ka viņa pārvietošanās ar fotoaparāta kasti mugurā neliksies aizdomīga.<sup>23</sup>

8.maijā pie Lazdonas luterāņu baznīcas saradās ļaudis arī no tālākas apkārtnes, no kaimiņu draudzēm. Mācītājs iepriekš saņēmis brīdinājumus par iespējamiem traucējumiem. No dievkalpojuma noturēšanas viņš nav vēlējies atteikties, paredzēta arī viena bērna kristīšana un vienas laulības. Dievkalpojums gan sācies ierasti, jo demonstranti sākumā pulcējās ārpusē. Sprediķa laikā baznīcā sanākuši sveši cilvēki ar sarkanās drānas kaklasaitēm, cepurēm un kabatlakatiņiem un sākuši dziedāt „Mostaties, jūs darba ļaudis!”. Ērmanim vajadzējis pamest kanceli. Viņš iegāja ģērbkambarī, bet kancelē uzkāpis maskots jauneklis – Kārlis Bebris (1885-1906) no Lazdonas „Viļvāniem”, tobrīd jūrskolas audzēknis (nākošā gada augustā veckalsnavieša barona Adriana fon Brimmera vadīta karavīru vienība to nošāva ezermalā starp Lazdonas muižu un pagasta valdi). Bebra runa bijusi vērsta gan pret reliģiju gan arī pret Krievijas valsts varu. Tad mācītājs izvests pie ārpusē pulcējušajiem demonstrantiem un aicināts piedalīties paredzētajā gājienā Praulienas muižas virzienā. Ērmanis sākumā atteicies, taču sapulcējušies neatlaidās un prasīja, lai mācītājs nes sarkanu karogu. Mācītājs arī to noraidīja, taču karogu viņa rokās iespieda ar varu. Burzmā viņš saņēmis arī vairākas dunkas. Demonstrantu ielenkumā tam nācās piedalīties gājienā līdz vietai, kur nodalījās ceļš uz mācītājmuižu un kapiem. Viņu tur atlaida, bet demonstranti gāja tālāk uz Praulienas pagastmāju. Demonstrācijā skanējušas revolucionāra satura dziesmas ar baznīcas dziesmu melodijām Samērā līdzīgi notikušo drīz pēc tam ataino „Cīņa” (1905.g. 31.maijs), Ērmanis vēlākajā izmeklēšanā,<sup>24</sup> draudzes hronikā<sup>25</sup> un ziņojumā konsistorijai<sup>26</sup>, Lazdonas muižas īpašnieks Kārlis Šmidts vēstulē landrātu kolēģijai<sup>27</sup>, Jānis Kaminskis 1926.gadā Latvijā rakstītajās atmiņās<sup>28</sup> un Pēteris Ūdris ap to pašu laiku Krievijā rakstītajā<sup>29</sup>, kā arī piecdesmitajos gados Madonas muzeja darbinieku savāktajās P.Petrovska un K.Rozenberga<sup>30</sup> atmiņās. Vairākās atmiņās pieminēts, ka mācītāja kučieris gājiena laikā uzrunājis Ērmani un atgādinājis agrāk izteiktu brīdinājumu, kam mācītājs neesot ticējis. Gājienā piedalījušos skaitu vērtēja ap pusotru tūkstoši. Bijuši arī kādi 11 sarkani karogi. Draudzes hronikā minēti karogu uzraksti: „Revolūcija!”, „Nost ar ķeizaru!”, „Lai dzīvo brīvība!”, Tranzē – Rozeneks tam vēl pievieno saukli „Lai dzīvo republika!”.<sup>31</sup> K.Rozenbergs atcerējās, ka baznīcu demonstrācijās mācītāju izvedēji parasti bijuši ne savas draudzes locekļi. Pie Ērmaņa ģērbkambarī gājuši bērzaunieši, līdzīgā pasākumā Bērzaunē ar prasībām aktīvāk uzstājušies lazdonieši. Ērmanis kā nopratināšanā izmeklēšanas laikā, tā arī ierakstā draudzes hronikā norāda, ka

---

<sup>23</sup> Latvijas Valsts arhīvs, fonds 35, apraksts 12, lieta 305, lapa 1.

<sup>24</sup> Latvijas Valsts arhīvs, fonds 117, apraksts 1, lieta 679, lapa 128

<sup>25</sup> MNM 38979, 71.-73.lpp.

<sup>26</sup> *O.Nonācs* „Mācītāju ziņojumi par 1905.gada revolūciju” Rīga 1930, 160.-161.lpp.

<sup>27</sup> „Lauku Dzīve”, 1930.g. Nr17.

<sup>28</sup> MNM 8104:1.

<sup>29</sup> Latvijas Valsts arhīvs, fonds 35, apraksts 12, lieta 305, lapa 3

<sup>30</sup> MNM 8154:1; MNM 547

<sup>31</sup> „Die lettische Revolution” Teil II, Berlin 1907, 182.lpp.

ģērbkambarī ienākušie viņam nav bijuši pazīstami. Hronikā gan viņš minēja, ka vēlāk uzzinājis par Kārli Bebri kā maskoto runātāju no kanceles.

Kāds amata brālis no citas baznīcas Ērmanim vēlāk vēstulē vaicājis, vai tad paša draudzes locekļi nav cēlušies aizstāvēt savu mācītāju. Tāds jautājums jau varot rasties, taču situācija bijusi tāda, ka nostāties pret pūli neiespējami – tajā bijuši arī apbruņoti cilvēki. Ērmanis pats pieredzējis gadījumu, kad kādu cilvēku nosauc par spiegu un tūlīt atskan kļiedzieni „Nāvi viņam!”, Praulienas muižas kalējs tikai tāpēc esot piekauts, ka mēģinājis dzēst ļaundaru muižas tuvumā aizdedzinātu liepu.<sup>32</sup> Ziņojumā konsistorijai uzsvērts: „Lazdonas draudzes locekļi atradās gājiena beigās. Mācītājam ziņots, ka Lazdonas sociālistu vadoņi bijuši pret dievkalpojuma traucēšanu, bet revolucionārie elementi tomēr izveduši savu gribu”. Vēlākās sarunās vairāki draudzes locekļi Ērmanim teikuši – notikušais nav bijis vērst pret viņu personīgi, tas bijis sapulcējušos spēka un varas pierādījums attiecībā pret baznīcu un mācītāju vispār. Garīdznieks tomēr saprata, ka ļauzu dievbijība ir sašķobīta un mazinās. Pāris kilometrus no baznīcas, Madonā, kopš pavasara mitinājās pussimts karavīru virsnieka vadībā „kārtības uzturēšanai”. Pulcēšanos pie baznīcas un sekojošo gājieni viņi gan nekādi neierobežoja. Vēlāk tika veikta izmeklēšana par notikušo, jo Vidzemes konsistorija Rīgas apgabaltiesas prokuroram norādīja, ka maskotais vīrs runā no kanceles esot aicinājis sist valdības ierēdņus, zaldātus un policistus, postīt dzelzceļus un telegrāfu, kā arī baznīcu nosaucis par elku templi.<sup>33</sup> Vainīgo atrašanās gan varas iestādēm neveicās.

15.maijā vēl notika dievkalpojums un jaunavu grupas iesvētīšana. Drīz pēc tam laikraksts „Balss” rakstīja, ka Lazdonas, Vietalvas un Vestienas baznīcās traucēti dievkalpojumi un pret mācītājiem vērstas vardarbības, tāpēc konsistorija tās slēgusi un dievkalpojumus atļaujot tikai tad, kad kārtību mīloši elementi draudzēs apsolišot enerģiski pretoties visiem traucējumiem un mācītāju apdraudējumiem.<sup>34</sup> Naktī uz 9.jūniju baznīcas ārsienas aprakstītas ar dažādiem saukļiem, to starpā arī draudiem mācītājam Ērmanim un tiem, kas censtos lozungus nodzēst. Bijis arī zīmējums, kurā Krievijas cars tēlots kā tautas apspiedējs.<sup>35</sup> J.Kaminskis atmiņās rakstīja, ka uz sienas bijuši kādi teikumi no bībeles, tomēr aprīņa priekšnieka ziņojumā gubernatoram tas nav minēts. Kādas naktis vēlāk bija uzlauzta sakristejas durvis un baznīcā pazudis altāra svečturis un mācītāja Bergmaņa ģimenes piemiņas plāksne, bojātas ērģeles, saplēstas notis, kā arī sagriezta altārglezna. Domājams, to izdarījis Jūlijs Brods (1887-1906). Turpmāk gan līdz rudenim jauni satricinājumi tieši baznīcu neskāra. Toties 15.jūnija rītā dažus kilometrus tālāk Svārpstu silā notika 8 bruņotu Praulienas vīru uzbrukums no slēpņa kazaku jātnieku vienībai, kas bija ceļā no Madonas uz savu mītnes vietu Saikavas muižā.<sup>36</sup> Nošauts virsnieks, vairāki kazaki ievainoti. J.Kaminskis rakstīja, ka tieši šie kazaki spieduši garāmgājējus tīrīt nost baznīcas ārsienai uzkrāsotos uzrakstus.

---

<sup>32</sup> MNM 38979, 71.lpp.

<sup>33</sup> Latvijas Valsts arhīvs, fonds 117, apraksts 1, lieta 679, lapa 17

<sup>34</sup> „Balss”, 1905.g. 8.jūnijs, Nr. 23.

<sup>35</sup> Igaunijas Valsts arhīvs, fonds 296, apraksts 102, lieta 1905/7, lapa 468.

<sup>36</sup> V.Urtāns „Svārpstu sila kauja” krāj. „Muzeji un kultūras pieminekļi”, Rīga, 1977, 5.-6.lpp.

18.jūnija „Cīņā” publicēts raksts „Baznīckungi un demonstrācijas”, kurā 8.maija Lazdonas notikumi izmantoti kā piemērs vispārējai nostājai. Tomēr norādīts, ka neesot pareizi uzspiest mācītājam karogu nest un to sist vai citādi fiziski iespaidot. Nevarot vienādi vērsties pret kazakiem, žandarmiem, policistiem un citiem bruņotiem cara kalpiem un garīdzniekiem, tādējādi pēdējos padarot par idejas mocekļiem. Sociāldemokrātu savienības viedoklis pausts rakstā „Baznīca un revolūcija Baltijā”.<sup>37</sup> Revolucionāri necīnoties pret baznīcas ēkām, altāriem un citiem dievnamu piederumiem un arī neapkarojot ticīgo uzskatus. Cīņa esot vērstā pret baznīcu kā svarīgu patvaldības daļu, pret baznīcu kā sociālu un politisku iestādījumu, kā arī pret tagadējo augstprātīgo, kundzisko mācītāju šķiru. Šīs cīņas rezultātā vasarā Vidzemes guberņā nedarbojās 14 luterāņu baznīcas.<sup>38</sup>

Atsaucoties uz kādu draudzes locekļu aicinājumu, Ērmanis panāca piekrišanu konsistorijā oktobra beigās atsākt dievkalpojumus baznīcā. Taču neilgi pirms tam mācītājam piesūtīta draudu vēstule. Viktors Medenis (1886-1964) pusgadsimtu vēlāk to atcerējās šādi: „Revolūcijas vadoņi gribēja dabūt Ērmani no Lazdonas projām, mācītājs vēl kavējās. Te kādā dienā Indriksons man parādīja bargu draudu vēstuli, ko viņš pats bija pagatavojis, lika man uzrakstīt uz aplokšnes mācītāja adresi un iemest pastkastītē Madonā, ko es izpildīju. Vēstulē bij rakstīts, ja mācītājs vēl kavēšoties atstāt Lazdonu, tad Brauniņa jaunkungs vai Mauzera jaunkundze viņam palīdzēšot tiešā ceļā nobraukt uz debesu mājām, no kurām viņš, mācītājs, pats zinot, atgriešanās vairs neesot.”<sup>39</sup> Konsistorijas ziņojumā gubernatoram minēts: vēstulē Ērmanim arī norādīts, ka, ja viņš palikšot Lazdonas draudzē, to uz tēju varot uzaicināt luterāņu mācītājs Šillings un pareizticīgo priesteris Līcītis (abi nogalināti). Vēstule rakstīta LSDSP vārdā, tā bija hektografēta, tātad paredzēta ne tikai Lazdonas draudzei. Ērmanis arī te saskatīja pareizticīgā vērsanos pret viņu.

Svētdienā, 30.oktobrī neliels dievkalpojums notika mācītājmuižā (Ērmanis īpaši norādīja uz ērģelniek skolotāja J.Avena iztrūkšanu)<sup>40</sup>, kamēr pie baznīcas sākās mītiņš ar apmēram 2000 dalībniekiem.<sup>41</sup> Paredzēto baznīcas darba atsākšanu vairums dalībnieku noraidījis. Nolasīts arī Ērmaņa raksts, ka viņš uz laiku nolēmis šķirties no draudzes – tā būšot labāk lazdoniešiem un arī viņam pašam, biežie draudi tā uzturēšanos šeit padarījuši nepanesamu. Mītiņa otrā daļa notika pāris kilometrus no baznīcas Vistiņlejā. Pamatojoties uz 17.oktobra manifesta atvēlēm, sapulcējušies sprieda arī par politiskiem jautājumiem. Nolemts, ka Valsts Domes vēlēšanās nav jāpiedalās, taču jāprasa Satversmes sapulces sasaukšana pēc vispārējām tiešām un aizklātām vēlēšanām. Pārrunājot skolu lietas, prasīts to šķirt no baznīcas, mācības noturēt mātes (latviešu) valodā un vispār ieviest skolās jaunas mācību programmas. Līdzšinējai pagasta valdei sava darbība jābeidz, tiklīdz ievēlēta rīcības komiteja neatliekamo jautājumu kārtošanai. Tautskolu inspektora, zemnieku lietu komisāra un citu pārvaldes iestāžu rīkojumi

---

<sup>37</sup> „Revolucionārā Baltija”, 1905.g. Nr. 2.-3.

<sup>38</sup> „Mitteilungen des livlaendischen Generalsuperintendenten ueber das Kirchenwesen im Jahre 1905” Riga 1906, 18.lpp.

<sup>39</sup> MNM 26583, 8.lpp.

<sup>40</sup> MNM 38979, 75.lpp.

<sup>41</sup> „Baltijas Vēstnesis”, 1905.g. 3.novembris, Nr. 242.



ignorējami. Nav jāveic arī maksājumi dažādās muižnieku iestādēs, jo zemniekiem tur nav dotas līdzspriešanas tiesības. Pēc šīs sapulces kādi vīri mācītājmuižā taujājuši pēc ieročiem.

Novembrī noticis arī kāds mītiņš pašā baznīcā.<sup>42</sup> Tajā runājis praulēnietis Pēteris Malta (1864-1942), tolaik Kokneses pagasta skolas pārzinis, ko vairāk zinām kā Jāņa Krodera līdzgaitnieku pagastu delegātu kongresa organizēšanā. Pāris gadus vēlāk tā sauktajā Kokneses – Skrīveru – Lielvārdes prāvā viņam piesprieda nāves sodu, ko gan nomainīja ar katorgu. Baznīcā skolotājs runājis par bausli „Tev nebūs zagti!”, par to, ka baušļu rakstītājs ar nodomu sakot „Tev nebūs...”, nevis „Mums nebūs...”, jo garīdznieks citiem mācot to, ko pats ne vienmēr ievērojot. Muižniekus un kungus varot uzskatīt par galvenajiem zagļiem. Malta runājot noņēmis cepuri, taču klausītāji saukuši, ka baznīcā auksts, visiem bijušas cepures galvā, tā nu Malta savējo arī uzlicis.

Ērmanis novembra vidū aizbrauca uz Rīgu, Praulienā palika viņa māsa. Daļu baznīcas arhīva cerībā uz lielāku drošību iepriekš nosūtīja uz draudzes priekšnieka H. fon Strandmana muižu Lauterē, taču tā nodedzināta 27.novembrī. Nākošā gada februārī mācītājs atgriezās draudzē. Viens no pirmajiem pienākumiem bijis piedalīties soda ekspedīcijas 13.februārī Cesvainē nošauto praulēniešu Jūlija Broda un Jāņa Simansona apbedīšanā Vistiņlejas kapos. Viņi apvainoti Praulienas muižas īpašnieka Glazenapa māsas nošaušanā. 5.martā notika dievkalpojums baznīcā pēc turpat 10 mēnešu pārtraukuma. Altārglezna bijusi salabota, sagādāts jauns svečturis.

Tomēr miers neiestājās, mācītājs joprojām jutās apdraudēts.<sup>43</sup>

„Pēterburgas Atbalsis” 1906.gada 11.jūlijā ar „Lazdonieša” parakstu ievietoja pret Ērmani vērstu rakstu. Par viņa vainu uzskatīts tas, ka rudenī solījies no draudzes aiziet pavisam, bet nu atkal esot atgriezies. Taču nākošajos teikumos viņš izpelnījies pārmetumus par to, ka soda ekspedīcijas ierašanās laikā nav bijis uz vietas draudzē, lai aizstāvētu vietējos cilvēkus un aizbilstu par tiem ekspedīcijas vadībai, kā to darījis pareizticīgo priesteris Ļebeģevs. Ērmanis nosodīts arī par to, ka revolucionārās darbības dēļ vietu pametušā draudzes skolas skolotāja Jāņa Avena vietā meklēts jauns. Savukārt Lazdonas pagasta skolas skolotājs Jānis Geistards (1854-1906) noslīcinājies pēc tam, kad Ērmanis it kā sarunā viņu baidījis ar līdzīgu likteni kā otram šīs skolas skolotājam Jānim Miezītim, ko kareivji nošāva decembra beigās.

1.augustā laikrakstā iespieda Ērmaņa atbildi, kurā viņš visus apvainojumus noraidīja. Divas dienas agrāk, 30.jūlijā pēc sprediķa mācītājs draudzei paziņojis, ka no tās aiziet galīgi. Domājams, iepriekš viņš saņēma tādu pašu draudu vēstuli, kā mācītājs Auniņš Cesvainē, Kundziņš Tirzā, Neanders Gulbenē, Plamšs Zeltiņos un Skribanovics Krimuldā. Par šiem pieciem gadījumiem liecības saglabājušās konsistorijas vēstulē Vidzemes gubernatoram, kurā norādīts, ka paredzama mācītāju aiziešana no draudzēm.<sup>44</sup>

---

<sup>42</sup> MNM 26583, 15.lpp., MNM 5476.

<sup>43</sup> MNM 38979, 78.lpp.

<sup>44</sup> Igaunijas Valsts arhīvs, fonds 296, apraksts 102, lieta 1905/10, lapa 555

Uz Kundziņam 25.septembrī nosūtītā aicinājuma<sup>45</sup> atzīmēts 53. kārtas numurs, tāpēc jāpieņem, ka tādi tikuši adresēti vēl vairākiem desmitiem mācītāju. Vēstules teksts vācu valodā iespiests tipogrāfijā, ar roku ierakstīts mācītājs un draudze, kā arī sūtīšanas datums un kārtas numurs:

„Uzaicinājums

Jūs tiek aicināts izbeigt brīvības cīnītāju un mūsu kritušo biedru ķengāšanu, kā arī pēc šīs vēstules saņemšanas slēgt baznīcu, citādi pret Jums tiks lietoti piespiedu līdzekļi. Padomājiet par savu kolēģu Šillinga, Līcīša un Cimmermaņa likteni.

Baltijas cīnītāju organizācija  
Spiestuve „Meža brāļi””

Cimmermanis, tāpat kā iepriekš minētie Šillings un Līcītis, nogalināts 1905.gadā.

1906.gada 16.septembrī Ērmanis Lazdonu pameta pavisam. Nākošā gada jūnijā viņš sāka darbu Krimuldas draudzē, no kuras pēc draudu vēstules saņemšanas bija aizgājis Kārlis Teodors Gotlībs Skribanovics.

Lazdonas draudzē pēc pāris gadiem kalpošanu sāka mācītājs Aleksandrs Simsons. Viktors Medenis vēlāk vērtēja: „Lazdonas mācītājs Ērmans bij ļoti gudrs un praktisks cilvēks, nelokāms savos uzskatos, viņš revolucionāriem nepiekrīta./.../ Mācītāja aizdzīšana draudzei neko labu nedeļa, bet zaudējumu gan. Ērmans bija apdāvināts cilvēks, dzejnieks un rakstnieks, izglītības veicinātājs, visi citi mācītāji, kas nāca pēc viņa, nebija Ērmana vērti.”<sup>46</sup>

Vēršanās pret baznīcu 1905.-1906.gadā apliecināja: liela daļa lauku iedzīvotāju to uztver kā pastāvošās varas balstu un sastāvdaļu, tāpēc tai nācās piedzīvot dažādus uzbrukumus.

---

<sup>45</sup> Turpat, lapa 556

<sup>46</sup> MNM 26583, 8.lpp.